

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ФОРМАЛІЗАЦІЇ ПРАВА: ЛІНГВО-ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу окремих положень юридичної лінгвістики, пов'язаних із вдосконаленням технологій формалізації права. Окрема увага була приділена питанням класифікації юридичних технологій, співвідношенню терміно-понять «правнича» та «правова» мова.

Ключові слова: мова права, формалізація права, юридична креативістика, юридична лінгвістика, юридичні технології.

Однією з вихідних засад юридичної креативістики є мова як спосіб і форма виразу теоретичної моделі врегулювання суспільних відносин у правовому акті. Досягнення високого рівня якості правового регулювання можливо лише за умови належного формального вираження правових приписів, яке, у свою чергу, напряду залежить від використання належних технологій формалізації права та мовної компетенції юриста.

Під юридичними технологіями слід розуміти науково обґрунтовану інформацію про ефективне використання правового інструментарію задля досягнення результату, який має юридичне значення. Це сукупність прийомів, способів і методів, які не лише отримують вираження у правових актах і всебічне обґрунтування в юридичній науці, але й саме вони зумовлюють форму, порядок та особливості здійснення юридичної діяльності щодо створення правових актів.

Використовуючи як критерій характер здійснення діяльності, всю сукупність юридичних технологій можна класифікувати на дві великі групи: юридичні технології формалізації права та юридичні технології окремих видів юридичної діяльності.

Юридичні технології формалізації права, своєю чергою, класифікуються на: 1) позитивні – метою яких є створення якісного правового акту; 2) негативні – метою яких є пошук помилок у правових актах. Позитивні технології формалізації права класифікуються на основні та допоміжні. Основними виступають юридичні технології, завдяки використанню яких забезпечується створення та належне функціонування правового акту. Так, аналізуючи процеси формального вираження права, ми можемо виділити чотири основні технології формалізації права у практичній юридичній діяльності: *технології створення* – сукупність прийомів, методів, правил, мистецтва створення письмових правових актів, унесення до них змін та їх скасування; *технології впорядкування* – сукупність прийомів, методів, правил, мистецтва систематизації письмових правових актів; *технології тлумачення* – сукупність прийомів, методів, правил, мистецтва з'ясування та роз'яснення сутності правових актів; *технології обслуговування* – сукупність прийомів, методів, правил, мистецтва обнародування, реєстрації та зберігання тексту правових актів [6, с. 29].

До допоміжних належить велика кількість юридичних технологій, які забезпечують максимально високий рівень підготовки якісного правового акту. Кожна із зазначених основних юридичних технологій конкретизується та використовує потенціал окремих додаткових технологій. Приміром, під час підготовки правового акта використовуються такі додаткові юридичні технології, як технологія концептуальної оцінки правового акту під час його правової експертизи, технологія встановлення рівня ефективності правового акту у правовому регулюванні, технології майндмеппінгу та ін.

Негативні юридичні технології суттєво відрізняються від позитивних саме метою їх використання. Якщо основною метою позитивних юридичних технологій є створення якісного правового акта, то мета негативних юридичних технологій – пошук помилок і аномалій у тексті правового акта. Найбільш очевидно ця технологія розкривається під час внесення правок до проекту закону.

Юридичні технології окремих видів юридичної діяльності теж мають власну внутрішню класифікацію, до них належать юридичні технології, завдяки яким забезпечується належне втілення в життя правових актів (здійснення діяльності). Залежно від специфіки предмету та методів здійснення такої діяльності можна виділити технології: адвокатської діяльності, діяльності прокуратури, діяльності суду та ін. Зазначені юридичні технології забезпечують високий рівень ефективності кожного окремого виду юридичної діяльності.

У свою чергу, мовна компетенція юриста полягає в майстерному володінні словом, досконалому знанні тонкощів лексики української мови. Висока мовна культура досягається не

одразу і не можна протягом короткого часу без наполегливої праці досконало опанувати лексичне багатство мови. Тільки при активному ставленні до слова, постійно шліфуючи свою мову, можна оволодіти словом як засобом точного вираження думки, засвоїти специфіку лексико-семантичних ресурсів сучасної української літературної мови: їх семантичну структуру, системні відношення між словами, диференціацію словникового складу сучасної української мови, зміст і призначення лексикографічних джерел [11, с. 120].

Як функціональна основа права мова права – це історично сформована сукупність лексичних, фразеологічних, граматичних і стилістичних мовних засобів, які забезпечують комунікативні потреби у правовому житті суспільства. При цьому основними сферами функціонування мови права є законодавство, судочинство і нотаріальне діловодство, юридична наука і освіта, правова інформація, правова публіцистика [1, с. 136].

Сьогодні юридична наука і юридична освіта виступають не тільки як сфери існування мови права, але вони є центральними формами і методами утвердження, використання і зміни мови права. При цьому загальнотеоретична юриспруденція як наука і навчальна дисципліна відіграє провідну роль, визначаючи магістральний розвиток мови права в юридичній теорії і практиці.

Слід погодитися із твердженнями окремих науковців щодо наявності підстав розмежовувати правничу мову та правову мову. Таке розмежування можна здійснити, відштовхнувшись від семантичного значення прикметників «правничий» та «правовий» в українській мові. «Правовий» – це той, що стосується права [10, с. 507], а «правничий» – той, що стосується діяльності правника [9, с. 4].

Складовою частиною правничої та правової мови є правова (юридична) термінологія.

Правовим (юридичним – *автор.*) термінам властиві як загальномовні ознаки, притаманні усім термінам, так і ознаки спеціально-юридичні.

До ознак правового терміна належать: 1) однозначність – правовий термін має позначати лише одне правове поняття, а останньому має відповідати лише один правовий термін (щоправда, цей принцип стосується зазвичай тих правових термінів, які входять до складу однієї правової терміносистеми);

2) системність – будь-який правовий термін є елементом певної правової терміносистеми, що власне й робить його терміном; певне значення правового терміна зафіксоване і підтримується саме у цій системі; 3) дефінітивність – правовий термін, зазвичай, має своє визначення (правову дефініцію) – нормативно-правове (тобто формально обов'язкове, яке міститься в джерелах позитивного права або актах офіційного тлумачення) чи наукове (доктринальне); 4) сфера застосування правового терміна – мови правотворчості, правотлумачення, правозастосування, правореалізації, професійна правнича мова та мова правничої науки (правознавства) [8, с. 19].

Із метою чіткого розуміння юридичних термінів необхідне, за можливістю, їх максимально точне і небагатослівне визначення. Так, за словами відомого німецького правознавця Р. фон Ієрінга, «чим простіша конструкція, тим вона більш досконала, прозора, природна» [4, с. 123].

Наступною складовою частиною, яка розкриває роль і значення правничої та правової мови в процесах організації врегулювання соціальних відносин, є юридична конструкція.

Поняття «юридична конструкція» вперше осмислена у творі німецького юриста та філософа XIX ст. Р. Ієрінга «Юридична техніка». Вчений заснував традицію теоретичного розгляду юридичної конструкції. Вивчаючи юридичну конструкцію, Р. Ієрінг фактично надав їй статус способу вираження ідеї самостійності юридичного мислення як історично прогресивного способу правотворчості. Це поняття було введено для заміни історично першої одиниці права – юридичної норми, яка має природне ситуативне походження. Натомість було запропоновано штучне утворення, продукт юридичної техніки (юридичної догматики), артефакт юридичного мислення – юридичну конструкцію [7, с. 124].

І. Шутак зазначає, що юридична конструкція – це таке поняття, яке створюється спеціальним чином. По-перше, в результаті певної інтелектуальної роботи, а по-друге, спочатку в розрахунок на виконання заздалегідь закладеної функції, яка видаватиметься актуальною практичною необхідністю юридичного врегулювання певної галузі суспільних відносин. У цьому відношенні юридична конструкція протистоїть поняттям, створеним у рамках неюридичних дисциплін, але задіяним у процесі правового регулювання суспільних відносин (природно-науковим поняттям, що використовуються в криміналістиці). Та обставина, що зміст цих понять часто набуває відомого юридичного відтінку, не перетворює їх в юридичні конструкції.

Юридичні конструкції спочатку й повністю формуються в рамках правознавства. Із цієї ж точки зору юридичні конструкції як феномени, що мають штучну природу, відрізняються від таких правових утворень, які складаються в юридичній практиці без спеціальної участі юридичного мислення, наприклад, від правових звичаїв [12, с. 269].

Аналізуючи роль правничої мови під час створення правових актів, необхідно враховувати й особливості способів побудови правового матеріалу й зв'язки між ними. Зазначені способи поділяються в залежності від ступеня узагальненості на абстрактний і казуальний.

Що до способу зв'язків між правовими актами та окремими нормами права, то слід зазначити їхню велику роль у формуванні цілісної та збалансованої системи. Належні зв'язки між правовими актами дозволяють уникнути повторів, дублювання й перенасичення правового матеріалу.

У літературі виділяють такі види зв'язків: відсилання; бланкетні норми; приписи прийняти якийсь нормативний правовий акт або здійснити правове регулювання певної галузі суспільних відносин; вказівка на більш високий або рівний по юридичній силі законодавчий акт, на виконання якого прийнято закон.

Враховуючи затребуваність у доктринальному аналізі вихідних положень мови права та правничої мови, в рамках мовознавства сформувався окремий напрям наукових досліджень – юридична лінгвістика.

Юридична лінгвістика – це міждисциплінарна наука про роль і функції мови в юридичній теорії та практиці. Вона поєднує у собі науки про мову, її сутність, будову, функціонування та розвиток [5, с. 381], та правознавство – науку про об'єктивні закономірності розвитку держави і права, їх місце і роль у суспільному житті [2, с. 46]. Об'єктом юридичної лінгвістики є мова, яка функціонує в царині юридичної науки й освіти, правотворчій, правозастосовній практиці й судочинстві.

Необхідність застосовувати методологічний інструментарій різних дисциплін, юриспруденції та мовознавства продиктована потребою здійснювати комплексне дослідження закону, влади в їх взаємозв'язку з мовою, культурою, соціумом.

Підсумовуючи, хотілось би зазначити, що юридична креативістика орієнтована на практику, вона ґрунтується на науковому рівні та привносить до неї нові технології, моделі й компетентності у сфері мистецтва створення правових актів. Безумовно, це підкреслює необхідність використання креативного підходу до вирішення сформованих завдань, а відтак і належного рівня підготовки студентів правників, в тому числі й у сфері юридичної лінгвістики та мови права. Слід погодитися з точкою зору, що головна мета юридичної освіти полягає не стільки у формуванні системи знань про позитивне право, скільки у формуванні правового мислення, засвоєнні певних базових, глибинних архетипів, які спрямовують поведінку людей у правовій сфері [3, с. 196]. Такий підхід пропонує розглядати сучасного юриста як людину, яка за нормативними будовами здатна вловити найбільш важливі ідеї, тобто «читати», «говорити» та «слухати» мовою права.

Але поряд із тим великим значенням, яке має мова права в процесах впорядкування суспільних відносин, ми можемо констатувати наявність багатьох дискусійних та спірних питань у цій сфері. Перш за все, в методологічному дискурсі, щодо визначення базових термінів і понять (правнича, правова або юридична мова, юридичні або правові терміни, юридична лінгвістика, лінгвоюрисдика, юрислінгвістика та ін.). Вказане підкреслює актуальність, затребуваність та необхідність подальших наукових розробок у вказаній площині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артикуца Н.В. Мова права і юридична термінологія : навч. посіб. 2-ге вид., змін. і доп. Київ : Стилюс, 2004. 277 с.
2. Бобровник С.В. Правознавство. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. Київ, 2003. Т. 5. 736 с.
3. Введение в украинское право / под общ. ред. С.В. Кивалова, Ю.Н. Оборотова. 2-е изд., перераб. и доп. Одесса : Юрид. л-ра, 2009. 768 с.
4. Ієрінг Рудольф фон Юридична техніка. Москва : Стаут, 2008. 231 с.
5. Карпенко Ю.О. Мовознавство. Українська мова : енциклопедія / Редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко. 3-є вид., зі змінами і доповненнями. Київ, 2007. 824 с.
6. Манько Д.Г. Юридична техніка й технології : курс лекцій. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. 204 с.
7. Онишук І.І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах : монографія. Лабораторія

- академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки. Івано-Франківськ, 2014. 226 с.
8. Рабінович П.М. Правнича мова: основні складники (загальнотеоретична характеристика). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1. С. 17–29.
 9. Російсько-український словник правничої мови / гол. ред. А.Ю. Кримський. Київ, 1926. 322 с.
 10. Словник української мови : в 11 т. / редкол. І.К. Білодід та ін. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 7 / ред. А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, П.П. Доценко. Київ : Наук. думка, 1976. 658 с.
 11. Українська мова (за правознавчим спрямуванням) : навч. посібник / О.А. Лисенко, В.М. Пивоваров, Л.М. Сідак та ін. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2014. 340 с.
 12. Шутак І.Д. Юридична техніка : навч. посіб. для вищих навч. закл. Івано-Франківськ, 2013. 496 с.

Д. Г. Манько. Об усовершенствовании технологий формализации права: лингво-юридические аспекты. – Статья.

Аннотация. Статья посвящена анализу отдельных положений юридической лингвистики связанных с совершенствованием технологий формализации права. Отдельное внимание было уделено вопросам классификации юридических технологий, соотношению терминов-понятий «юридический» и «правовой» язык.

Ключевые слова: язык права, формализация права, юридическая креативистика, юридическая лингвистика, юридические технологии.

D. Manko. On the improvement of technologies of formalization of law: linguistic and judicial aspects. – Article.

Summary. The article is devoted to the analysis of certain provisions of legal linguistics related to the improvement of legal technologies. Particular attention was paid to the classification of legal technologies, the relationship between the terms “legal” and “juridical” language.

Key words: legal language, formalization of law, legal study of law creation, legal linguistics, legal technologies.